КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА
ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК—ЛЬВІВ

CO-OPERATIVE REPUBLIC
Ukrainian Monthly Review — Lwiw Poland

Ч. 2.
ЛЮТИЙ
1935.
РІЧНИК VIII.

НА ОКРАЮ ДНІВ.

НЕБЕЗПЕКА ЗРОСТАЄ.

Дальші огляди стану господарсько-споживчих кооператив по окремих районах, які друкуються в Госп. Кооп. Часописі, свідчать про те, що нова язва кредитування не є тільки якимсь льокальним проявом. Вона поширюється в цілому краю. Є це очевидний наслідок малої енерґії самого кооперативного громадянства, як рівнож кооп. інструкторів та ревізорів в поборюванні боргової системи. На всіх провідниках кооперативного руху тяжить величезна відповідальність за долю кооперації, якій погрожує повний розвал, коли нелеґальна тепер продаж на кредит буде санкціонована новою практикою. Ми вже кілька разів стверджували на цьому місці брак переконаного антикредитового наставлення не тільки на низах, але навіть на кооперативних верхах. Це має свій відгомін на долі і паралізує акцію.

Всі люди доброї волі повинні ділати в тім напрямі, щоби переконання про згубність продажі на кредит просякло в кість і кров як найширшої маси людей.

Не є це річ безвиглядна. Знаємо кооп. осередки, які справді глибоко перенялися тим наставленням. Як примір назвемо район Коломия, який заборонив кредитування не тільки т. зв. місячникам, але й на конто доставленого молока. Коломийський осередок інформує про надзвичайно позитивні наслідки такого зарядження.

Ждемо на більше таких інформацій.

»ВІДТЯТА ЧАСТИНА ВІД ЦІЛОСТИ«.

Під таким заголовком подає А. Жук в 3 ч. Г. К. Ч. статистичний огляд кооператив, які відійшли не зі своєї волі від РСУК, внаслідок відомої реформи кооперації.

Відійшло отже разом 822 кооперативних одиниць, числячи й ті, які ще не були формально в числі членів РСУК, а тільки вижидали приняття. Переважаюче число тих кооператив було основане в рр. 1926—1930, значить, були це орґанізації, основані під безпосереднім впливом і заходом РСУК. — Невідомо ще, яку дорогу вибрали ці кооперативи, кілько зголосило своє членство до призначених їм згори польських союзів, кілько остало »дикими«, під доглядом Кооп. Ради, а скілько добровільно зліквідувалося (бо були й такі вістки з цих теренів).

Завданням свідомих українських кооператорів є подбати, щоби навіть при своїм переході до польських союзів дотичні кооперативи як умову вступу поставили, що діловодство своє вони ведуть у мові українській, в тій-же мові ведуть переписку зі союзом, та вимагають від союзу, щоби прислані ним ревізори були Українцями. Від цих вимог кооперативи неповинні відступити в ніякому разі, бо кооператива є добровільним згуртуванням, а не якоюсь примусовою орґанізацією.

ГОСПОДАРСЬКЕ ПОЛОЖЕННЯ В ҐАЛИЧИНІ.

Бюлетень львівської торговельно-промислової палати за місяць листопад 1934 (оголошений в січні 1935) подає такі вісти про господарську ситуацію у трьох галицьких воєвідствах.

Векслів запротестовано на суму кругло 22.000 зл. більшу, як в попередньому місяці (всього на 2,230.785 зл.).

Ропи видобуто о 1.839 тон менше, як в жовтні 1934 р. Відповідно до того зменшилася теж перерібка ропи. Причиною є мабуть зменшене споживання нафтових продуктів в краю, мимо наближення до зими. Село далі зменшує свої видатки на нафту, мимо деякої знижки її ціни. Очевидно, що знижка була за мала. Також зменшилося споживання парафіни. — Зменшився рівнож експорт нафтових продуктів за границі і то дуже поважно (о 20% в порівнанні з попереднім місяцем).

Цукру продано дещо більше, але мимо того збут не досягнув ще навіть і половини тої скількости, що була преліміновано цукровим картелем. За границю не вивезено ані одного ваґона.

Деревний ринок був у цілковитому застою.

Дріжджів продано менше, як в листопаді 1933 р. (502.991 кґ. проти 527.948 кґ.).

Цифри говорять голосніше, як що інше, про поступаюче зубожіння населення нашої території. А в таких умовинах на село падуть ще нові тягарі (прим. тягар удержання волостей і под.).

»КООПЕРАЦІЯ І ПРИВАТНИКИ«.

Декому здавалося, що ця проблєма, яка існує від коли зявилася на світ кооперація, — омине якраз українську землю. А коли це не сталося і проблєма почала виринати — були такі, яким здавалося, що вдасться її залагодити виголошуваними або друкованими формулами про »гармонійну і плянову співпрацю обидвох чинників національного господарства«. Але й це вже нині не вистарчає, бо життя принесло цілу низку фактів, які не свідчать про бажання гармонійної співпраці. І ми є свідками нової прилюдної дискусії на тему: кооперація і приватні купці та промисловці. Цим разом маємо до занотування такі маркантніші прояви: дискусія на пресовій конференції Центросоюзу, стаття п. з. »Ще в справі безробіття« в 9 ч. »Службовика«, стаття М. Кор-

чинського в ГКЧ. ч. 1—2, п. з. »Завтра нашого промислу«, відповідь на неї в ч. 3. орґану Союзу Укр. Купців »Торгівля і Промисл«, дрібніші виступи »Батьківщини«, »Хл. Шляху«, »Нов. Часі« і др. На пресовій конференції Ц. С. кооперація була, правду кажучи, в дефензиві, обороняючи себе від закиду непідпирання приватного промислу (піднесеного п. Ганулякoм); думку про первенство кооперації перед приватником видвигали тільки, так мовити, непрофесійні кооператори. Автор статті в »Службовику«, між іншими проблємами, вимагав, щоби приватний промисл, оскільки користується підпорою з боку кооперації і решти громадянства в імя національної солідарности — був теж ведений по громадянськи. Більш менш подібну думку, тільки виразніше, висловив кооператор М. Корчинський в ГКЧ. Кожний український кооператор погодиться з усіми тезами його статті, що найвище додавби ще дещо з того, що не обняте розважаннями автора. Одначе »Торгівля і Промисл«, як орґан приватників, поставилася критично до кінцевих виводів мец. М. Корчинського, де він говорив про суспільний характер приватного підприємства, коли воно опирає своє існування на зорґанізованім кооперативнім збуті, про участь споживача в зисках такого підприємства а навіть право кооперації по якімсь часі викупити таке підприємство. Орґан Союзу Укр. Купців заперечує такі вимоги, бо вони, мовляв, ставлять приватника у гірше положення, »під кworkerелю«. Він вимагає рівноядности для обидвох сторін.

В практиці це би виглядало так: приватний промисловець чи купець, згідно з вимогою плянового поділу праці (яку заступає теж »Т. і П.«) має право вимагати від кооперації: 1) щоби вона брала товар тільки у нього, себто дала йому монополь, 2) щоби сама не важилася ані тепер ані в майбутньому продукувати чи доставляти цей артикул, 3) щоби вона підбичовувала ціле кооперативне громадянство до консумування тільки його товару.

Що-ж він зате дає в замін кооперації? — На те питання досі ніхто не дав відповіді, бо й по правді такого питання прилюдно досі ніхто навіть і не ставив!

Коли наш приватницький світ вимагатиме справді рівнорядного відношення між одиницею і таким величезним колєктивом, яким є кооперація, то мусить цю свою вимогу підперти якимись надзвичайно сильними арґументами. Поки що їх нема і ми навіть не бачимо можливости, щоби такі арґументи могли знайтися.

Ми думаємо, що при нинішних виїмкових умовинах нашого життя є справді деякі стичні пункти для координації праці кооперації з українськими приватниками. Але про якусь »рівнорядність« не може бути й мови просто тому, що кооперація репрезентує і завше репрезентувати буде інтерес загалу, а приватник завжди буде проти неї тільки одиницею.

Виходячи з цієї засадничої тези (від якої кооперація не може відступити) — можемо братися до вирішування окремих питань. А тих питань є доволі богато вже нині, а може бути їх

щораз більше. Ось приміром: коли в даній місцевости є вже один чи кілька українських приватних склепів, а нема кооперативного, то чи треба основувати кооперативу чи ні? (світ укр. купецтва скаже: ні, кооперативний скаже: так); коли існує приватна фабрика якогось предмету, але дає товар явно за дорогий чи за лихий, чи може кооперація братися до оснування своєї (чи перебрання існуючої) навіть проти волі приватника? Коли побіч існуючої вже приватної фабрики виринє друга, конкуренційна, то чи кооперація має її поборювати, навіть коли вона дає продукт дешевший чи якостево кращий? Як в практиці здійснювати плянову розбудову промислу, коли маємо в руках тільки один засіб натиску на приватника, а це: відмову поширювання його продукту на кооперативнім ринку? Що робити з таким впертим підприємцем, який не зліквідує свого інтересу мимо того, що ми не пустили його виробу на кооп. ринок? Чи бойкотувати його в безконечність і т. д. (Такі питання виринають вже нині практично). Чи система монопольного збуту на кооп. ринку для певних підприємств не скриває в собі небажаних можливостей моральної натури? Такі питання можна помножувати в безконечність.

Безумовно, кожний мусить погодитися з тим, що коли українська кооперація підпирає рідне, хоч приватне виробництво, то робить це і робитиме лише о стільки, о скільки ще не є в силі спромогтися на власне. Також нема мабуть кооператора, який би не приняв і другої тези, що кооперація (а так само і приватники) повинна кидатися в першій лінії в ті ділянки, де ще нема українського підприємця. Очевидно, що ситуація зміниласяб засадничо тоді, якби вже не було куди кидатися, а в кооперації була змога відкривати власні виробництва. Тоді очевидно повищі моральні самообмеження не моглиб обовязувати.

700.000 ГЕКТАРІВ ЛІСА ВТРАЧЕНО.

В промові міністра хліборобства польської республики Ю. Понятовського знаходимо таке дїймаюче ствердження:

»Як швидко поступає зменшення лісних обшарів в Польщі, про це свідчить факт, що від часу передрозборової Польщі до нині відсоток заліснення зменшився з 37% на 20%. Сьогодня посідаємо лісів о 700.000 га з лишком менше, як в менті відзискання незалежности«. (Курєр Поранни 12. І. 1935).

ЯК ЧУЖИНЕЦЬКИЙ КАПІТАЛ ЕКСПЛЬОАТУЄ.

Варшавська елєктрівня — це акційна спілка з переважаючою участю французького капіталу і з французькою управою. Так було ще від російських часів і до недавна, поки не попсувалися польсько-французькі відносини. Коли ж це сталося, а до того високі ціни елєктричного струму, навіть по зниженні ціни вугля, дратували громадян, з почину міської управи м. Варшави уряд взяв

цілу установу під судовий заряд. При тій нагоді вглянуто блище в господарку установи і світ довідався, що її начальний директор одержував... 200.000 злотих місячно, під-начальний 150.000 і т. д. Платні самої дирекції були більші, як всієї решти персоналу вкупі. Так виглядає в практиці капіталістична господарка.

ЛІКВІДАЦІЯ

Дня 8. січня в Домі Рільничої Кооперації ім. Стефчика у Варшаві відбулася ліквідаційна рада »Зєдноченя« союзів пол. рільн. кооператив. Рада затвердила ліквідаційний білянс і покликала ліквідаційну комісію в складі: інж. З. Хмєлєвского, І. Барґеля і Ф. Пшерадзкого. Часописи союзу, а саме: „Czasopismo Spółdz. rolniczych“ i „Zjednoczenie“ рада рішила передати новоствореному Союзові рільничих і зарібкових спілок. Рештуюче по ліквідації майно призначено згідно зі статутом на засилення видавництв ім. Стефчика в Кооп. Науковім Інституті.

Так отже з днем 8. січня перестала існувати установа, яка протягом 10 з лишком літ континуувала роботу д-ра Ф. Стефчика й була виразником кооперації польських дрібних хліборобів. В р. 1934 в Союзі було:

2806 Кас Стефчика
241 рільничо-торговельних спілок
809 молочарських і яйчарських спілок
99 ріжних
11 господарських централь.

Сума членських уділів в тих кооперативах була 26,4 міл. зл., запасних фондів 30,3 міл. зл., щадничих вкладок 37,3 міл. зл.

Звертаємо увагу на замітну енунціяцію б. голови Зєдноченя інж. З. Хмєлєвского (гл. нижче хроніку), в якій він піддає критиці спосіб реформування польської кооперації.

ПРОФ. В. ТОТОМІАНЦ ШІСТЬДЕСЯТНИКОМ.

3. лютня ц. р. обходитиме 60-ті роковини з дня свого народження заслужений кооператор проф. Ваган Тотоміанц. Імя його було добре відоме всім прихильникам кооперативного руху в цілій Европі ще перед війною, хоч безпосередньо працював він в рямцях російської кооперації. Проф. Тотоміанц заслужився безмірно для російського кооп. руху, як автор богатьох солідних книжок про кооперативний рух та його ідеольоґію. Зате постигла його доля еміґранта з ментом приходу до влади большевизму, який систематично нищив сліди вільного, від держави незалежного і на власних силах опертого кооперативного руху. На еміґрації, поки була змога, ювилят розвивав плідну наукову й популяризаційну роботу, головно в німецькій мові. Його праці про споживчу кооперацію, чотирохтомова кооп. енциклопедія та два менші популярні підручники кооперації стали настольними книгами міжнародного кооп. руху.

Але і в Німеччині повіяло морозним вітром диктатури, ворожої вільному кооперативному рухові. Тепер проф. Тотоміанц, зі старости майже невидючий, шукає собі притулку по інших країнах. Від року перебуває в Болгарії.

Проф. Тотоміанц це одна з передових сил кооперації взагалі. Не є доказом моральної сконсолідованости міжнародного кооп. руху і МКСоюзу, що такі люди на старість мусять прямо випрохувати собі »з ласки« кусок хліба.

Достойному ювилятові, який є здавна прихильником теж нашого журналу і кооперації бажаємо діждати кращих часів для того руху, для якого він посвятив ціле своє життя, а Йому особисто як найдовшого віку.

ЗАКЛИК М. ГРУШЕВСЬКОГО.

Ніхто краще як пок. провідник нашого народу, М. Грушевський не знав історії і психіки укр. народу. Тому його думки про вагу орґанічної праці серед селянства мають велику актуальність для сучасного покоління:

»Революційний процес виявив життєздатність, відпорність і енерґію відродження нашої народної стихії — селянства. Основна тканина його життя — сільські громади не роспались, не ослабли, навпаки виявили повишену енерґію своєї інтеґрації, своєї орґанізованости. В сих клітинах лежить запорука нового розвитку і зміцнення всього краєвого і національного орґанізму. Тому все, що хоче пройти ціло крізь огонь революції, крізь всі можливі пертурбації переходової доби, мусить з сими громадами звязати своє істнування і свою будучність. Все, що бажається будувати певно, міцно і огнетрівало, без небезпеки від знищення сими пертурбаціями — треба будувати на сих атомах трудового життя. Тільки те буде певне, що зможемо оперти безпосередньо на них.

— — — — — — —

Чергове гасло — на село, до громади, всі, хто хоче потрудитись для будуччини свого краю й народу!

Се звучить, як відгомін старих кличів: »в нарід!«. Дійсно, колиб тридцять, сорок, шістьдесять, сімдесять літ тому (в часі кириломефодіївщини, коли вперше свідомо залунало це гасло), українська інтеліґенція змоглаб піти за сим кличем, колиб вона тоді могла заложити сі підстави в українськім селі, нинішня українська революція пройшлаб інакше! Але укр. інтеліґенція була тоді слабша, була боязкійша, перепони і страхи були більші. Тепер — »голий розбою не боїться«, і кадри людей, які можуть піти за цим гаслом, незмірно більші. Вони можуть зробити діло трівке й велике!« (Стаття »На село!«, 1920 р.).

»УТОПІЯ« М. ГРУШЕВСЬКОГО.

Померший щойно проф. М. Грушевський вмістив 1920 року у віденському орґані УПСР довшу статтю п. з. »На село!«, а в якій шкіцував свою програму розбудови українського господарства і культури в умовах вільного життя України. З цієї статті подаємо найбільш характеристичне місце:

»Уявім собі таку волость, в котрій є громадська цегельня, і кілька тартаків та дереводілень (коли се лісовий район), бровар, винокурня, одна або й дві цукроварні (коли се буряковий район), одна або й більше механічних пряділень, ткалень, швалень обуви, фабрика металічних виробів, сірників, фабричка мила, свічок та інших простійших хемічних продуктів, папірня, друкарня і може ще що — не повний такий сортимент якраз у одній волости, розуміється, а дещо з того в сій, дещо в другій. Працюють в них місцеві таки селяне під проводом місцевих механиків та інструкторів. В горячі моменти сільськогосподарських робіт праця в них сливе завмирає і спускається до мінімум, іде малим ходом в період, коли робота на полі не вимагає всеї енерґії і пускається повним ходом в тих місяцях, коли завмирає праця на полі.

Викопавши й звізши буряки, ячмінь і бараболю, селяне зварили собі за 6 місяців цукор на цукроварні, накурили пива, горівки скільки треба для спожитку, виткали полотно з льну і коноплі, нашили обуви і всякого іншого реміння з шкіри. Робочий день при сім був невеликий, 6-годинний що найбільше, працьовано по дві, три, чотири переміни. Було доволі часу і для спочинку і для того, щоб піти в свій сільський кінематоґраф, поспівати в хорі, піти до читальні чи на виклад народнього університету, — тим часом яку масу всякого фабрикату виробилося з місцевого сирівцю. Як зросла, майже в двоє, продуктивність громади, її трудовий заробіток, її трудовий капітал! Як збільшилась поємність праці, трудоймкість свого простору укр. землі, на котрім раніше вироблялось тільки зерно та городина!... В селі, де є електричне освітлення, де ставляться цегляні будинки, де можна одягтись і взутись і по людськи прогодуватись, де є книга, гурток освічених людей з місцевих громадян і прихожої інтеліґенції, ріжні культурні розривки — стає жити краще, людянійше, приємнійше, ніж у голодному, вічно тремтячому за своє існування місті«.

Такі мрії снував у 1920 р. — на еміґрації у Відні, б. голова Центр. Ради. Приймав, як річ певну, що український нарід буде таки паном своїх хат, піль, лісів, своєї торгівлі і промислу. Головну ролю у будівництві нової культури приписував — слушно чи ні — громадському самоврядуванню. Таким чином змальований вище, може в дечім утопійний, образ — це тип комунального соціялізму. Можна ріжно оцінювати таку прямолінійність, коли все підводиться під один орґанізаційний шабльон (подібно, як є кооператори, які скрізь хотілиб бачити тільки кооперативну форму, або як 100%-ві етатисти, що все передалиб у руки держави). Але декілька основних думок М. Грушевського мають беззастережну оправданість: бажання скермувати промисл на село, з метою дати затруднення зайвим робочим силам тамже, створення сільської цивілізації і підкреслення ваги й будучности навіть дрібних промислових підприємств. Не кажемо вже про вартість морально-етичного патосу автора, що на кожному кроці підкреслює вимогу соціяльної справедливости та вагу духового чинника в житті нації.

НАРОДНЄ ГОСПОДАРСТВО

Біжучі питання нашого кооперативного кредиту.

Банковий кредит.

Орудування чужими грошовими капіталами належить до найважніших і найтяжчих проблєм ведення банкової установи. Це тому, що з тим орудуванням є звязані значні невигоди та небезпеки, які мають своє джерело в факті, що рух чужого капіталу і час його перебування у банковій установі залежить виключно від чужої волі. Невигода уживання чужого капіталу лежить у тому, що його треба доволі дорого оплачувати, обслуговувати та при тім дуже уважати, щоби ніяким невідповідним кроком чи поведінкою не викликати його відпливу з установи. Зноваж небезпека уживання чужого капіталу міститься в тому, що — з таких чи інших причин — він може відпливати з банкової установи саме тоді, коли це їй найменше вигідно і коли вона має найменше змоги змобілізувати свої активи й замінити їх на гроші у такій мірі, у якій іде відплив чужого капіталу.

Уміння орудувати чужими капіталами зараховується до найвартніших прикмет проводу банкової установи, а що це орудування стоїть у тісному звязку зі способом ведення активних операцій, то вся фахова кваліфікація проводу банкової установи буде видна з того, чи її активне майно є так рухливо й ліквідно розміщене, щоби в короткому часі можна було його перемінити на гроші, що їх потрібно на виплату обовязань.

Це уміння належить до проблєми духового складу людської індивідуальности, хоч при цьому нема сумніву, що його можна в деякій мірі набути наукою та досвідом, коли тільки ця наука відповідно широка і ґрунтовна, а досвід живий і передуманий.

Коли розважувати ці справи, то вони видаються такими ясними і зрозумілими, що аж ніяково про них говорити, а одначе, коли брати на увагу нашу дійсність під цим оглядом, то хочеться дуже дивуватись, чому у нас це не добре розуміють.

Коли щораз частіше приходять вісти, що одна чи друга кредитова к-ва не могла заплатити відсотків від банкового кредиту ані заміняти векслів, та через те допустила до протесту усі реесконтовані векслі, то приходиться питатись, як така к-ва вела свої позичкові справи, що сьогодні не має подостатком ділових векслів на підклад реесконтового кредиту, а далі, чому не зверталося уваги на те, яка була пропорція затягненого банкового кредиту до власних капіталів к-ви і врешті, пощо такій к-ві було набирати (і давати!) так багато банкового кредиту, коли розбудована на ньому позичкова діяльність врешті завела к-ву у стан безвихідности та примусила покинути обслугу банкового кредиту.

Але не тільки банковий кредит попав у небезпеку. Густіша-

ють випадки, що кредитові к-ви не всилі виплачувати навіть невисоких сум вкладок і вже після цього, як проминуло багато місяців по їх виповідженні. Є навіть такі к-ви, що фактично перестали взагалі щонебудь виплачувати поза власною адміністрацією, бо цілий оборотовий капітал розмістили поміж таких довжників, що сьогодні не хочуть зовсім нічого платити. Нехай, що ця фактична невиплатність є в нашій кредитовій кооперації прояв ще досить рідкий, але він всежтаки є і тому про нього слід голосно говорити, ще заки пора шукати засобів, що не допустилиби до узагальнення цього прояву. Не можна ані на хвилю забувати, що сила укр. кредитової кооперації (яка б вона скромна і не була) спирається на капіталах укр. походження, а з цього факту треба доконче зробити висновок, що зберігання та відповідна обслуга цього капіталу є для нашої кредитової кооперації питанням буття.

Коли зважити великі труднощі, при яких творяться у нас грошові капітали і мати на увазі, що їх маємо до тепер загально дуже невисокі суми, а значна їх частина є поставлена на службу нашому національному господарству за посередництвом кредитової кооперації, то в таких умовах слід вимагати, щоби наш кредитовий апарат, при всьому дбайливому огляді на господарські і соціяльні потреби тих, що кредит б е р у т ь, не випускав ніколи з уваги інтересів тих, що кредит д а ю т ь. У ніякому разі наша кредитова кооперація не може давати причини до того, щоби наші капітали від неї утікали.

Залишаючи на пізніше розгляд нашого ощадностевого процесу і його дотеперішних результатів, що є видні у сумі вкладок, хочу дальші уваги присвятити справі к р е д и т у, що його наші кредитові к-ви дістають від банків.

Кредитові к-ви користуються банковим кредитом у двох випадках:

1) Коли запотребування позичок в їх районі діяльности є таке велике, що його не можна заспокоїти не тільки власними капіталами к-ви, але й капіталами, що їх вона зібрала у формі вкладок, а це запотребуваня позичок випливає із чисто господарських та продукційних вимог, що їх не слід лишати без кредитової допомоги, якщо господарство чи виробництво їх доконче потребує.

2) У моменті фінансової потреби, що зявляється тоді, коли к-ва має виконати такі виплати, що на них не має подостатком грошових засобів.

Перший випадок має господарський характер, бо банковий кредит уважається тут за частину оборотового капіталу кредитової к-ви і має доповнити капітали, що їх к-ва зібрала у своєму районі діяльности. Найчастіше, бо у більшости к-в, банковий кредит стає п о с т і й н и м оборотовим капіталом, що перебуває у к-ві довгі роки без зміни, навіть тоді, коли інші ґрупи власного й чужого капіталу виказують звишковий чи знижковий рух. Ця постійність перебування банкового кредиту в кредитовій к-ві н е з о в с і м п о г о д ж у є т ь с я із засадою, що банковий кредит

повинен бути тільки допомічним джерелом капіталу кредитової к-ви, бо вона повинна уживати кредту лише в часах дійсної господарської потреби і лише до того часу, доки не розбудує своєї вкладкової діяльности настільки, щоби вкладки, побіч власних капіталів, стали капіталовою підставою її позичкової діяльности. Кооператива, що не уміє розбудувати вкладкових операцій до тої міри, щоби місцевий попит на грошові капітали покривався у поважному відсотку орґанізавоною подачею місцевих грошових капіталів, ніколи не зможе створити собі солідної основи для існування і тому найчастіше навіть не заслуговує на те, щоби її підтримувати посторонніми капіталами.

Коли мова про банкові кредити наших кредитових к-в, то тут все треба мати на увазі, що їх дають українські львівські банки, а зокрема Центробанк, майже в цілости із вкладкового капіталу, що є виключно українського походження. Ці банки-кредитори розділюють зібрані грошові засоби поміж кредитові к-ви у цілому краю. Для банків-кредиторів цей спосіб кредитування має значні вигоди, бо краще мати до діла з довжником кооперативою, яка в час обслужить кредит (заплатить відсотки та вишле векслі) і всежтаки скорше може звертати позичені суми, аніж з великою кількістю поодиноких довжників, що їх господарський і маєтковий стан тяжко провірювати, та ще тяжче доходити своїх претенсій у випадку, коли довжник не може чи не хоче платити. Факт, що в дійсности можемо числити тільки на капітали рідного походження, а цих капіталів маємо дуже мало і вони далеко не вистарчають на заспокоєння кредитових потреб нашого господарства, примушує нас — з мотивів господарської доцільности — повести розділення цих капіталів так, щоб кредитове заспокоєння найшли передовсім ті господарські станиці, що кредитової допомоги доконче потребують для розбудови і вдержання в чинности свойого продукційного варстату. Не можемо дозволити собі на те, щоби при допомозі банкового кредиту, кредитові к-ви на місцях розбудовували свою позичкову діяльність у таких розмірах, що не булиби достосовані до їх можливостей, та переросталиби їх оправдані потреби. Саме тепер бачимо, що значне число кредитових кооператив використало банковий кредит у досить поважних розмірах, та уважають його постійно складовою частиною своїх оборотових капіталів, а кожну вимогу частинного звороту кредитових сум приймають не тільки з незадоволенням, але просто з негодуванням, бо думають, що їм не можна звузити позичкової діяльности до такої величини, яка дозволялаби їм обходитися малою сумою банкового кредиту або і без нього.

Нам здається, що булоби добре, колиби банки-кредитори не тільки звертали увагу на забезпечення та на правильну обслугу кредиту, але також щоб досліджували економічну доцільність кредиту, та брали на увагу господарські та продукційні дані й можливости того району, якого кредитова к-ва старається

про кредити або його вже має. Господарських чи продукційних можливостей не можна створити кредитом, бо вони мусять в даному районі вже бути і мусять проявлятися з власних сил, а щойно для кращого розвитку і використання цих можливостей можна у відповідних розмірах уживати кредиту. До тепер наш спосіб кредитування дуже мало кермувався такими увагами і через те не надто рідко кредити попадали у такі місця, звідки їм дуже тяжко вернутись назад.

При перегляді білянсів кредитових к-в можна завважити, що лише дуже мало з них не користується банковими кредитами. (Слід на цьому місці зазначити, що при розгляді справи кредитів к-в маємо на увазі тільки Українбанки, бо тільки вони уживають банкового кредиту, а для сільських кредитових к-в питання кредиту не існує, бо вони його майже не мають). Але декотрі завваги про банковий кредит мають загальний характер і будуть стійні у кожному випадку, без огляду на те, чи к-ва вже має банковий кредит, чи щойно може його мати. До рідких виїмків належить кредитова к-ва (Українбанк), що не має банкового кредиту. Це є звичайно к-ви, що мають подостатком вкладок і їм не має ніякої користи ані вигоди користуватися банковим кредитом. Не мають цего кредиту також ті к-ви, що у свойому розвитку затрималися на початковому ступні і працюють дуже скромними капіталами, що зібрано на місці. Значна більшість к-в користується банковим кредитом у ріжній висоті, що залежить переважно від маєткового вивінування і місця осідку к-ви, а подекуди також від складу завідуючого орґану і відношення його до завідуючого орґану банку-кредитора.

Висота кредиту, коли її брати у відношенні до суми власних капіталів к-ви, є дуже ріжнородна, бо в питанні кредиту не маємо ще якоїсь устійненої засади, яка ставилаби висоту банкового кредиту у певне відношення до власних капіталів к-ви. Є це безперечно манкамент у кредитовій політиці наших банків-кредиторів і їм прийдеться у найближчому часі таку засаду приняти, щоби сума кредитів не виходила поза певний відсоток власних капіталів к-ви-довжника. Теперішний стан в цьому відношенні дає нам багато даних твердити, що кредитові к-ви часто набрали за багато банкового кредиту, у всякому разі значно більше, ніж є їхня кредитова поємність, а тому треба констатувати, що більшість кредитових к-в, що має кредит, є ним сильно перетяжена. Це видно саме тепер, коли обслуга кредиту натрапляє на такі елементарні труднощі, як змога правильно висилати ділові векслі на покриття кредиту і правильно платити відсотки. Аж за часто виступають випадки, що кооператива-довжник не має настільки ділових векслів, щоби ними покрити кредит і це жене її хапатися за способи, що їх ніяк не можна допустити в кредитових справах. Можна сказати, що ці труднощі покривання кредиту є виключний результат крізи в області кредиту, бо давніше рідко бувало, щоби у векслевому порт-

фелі не найшлися відповідні вексли на підклад банкового кредиту. Мені здається, що висота банкового кредиту не повинна перевищувати 20% власних капіталів кооперативи; і здається мені далі, що зле робить банк-кредитор, коли цю горішню межу в уділюванні кредиту переступає, бо тим створює трудноші не тільки кредитованій к-ві, але і собі самому. Справа відповідної пропорції кредиту до власних капіталів ускладнюється ще й тим, що к-ва старається дістати кредит у кількох банків одночасно, а ці останні не все бувають настільки рішучі, щоби не дати кредиту, коли розгляд і критика кредитової поємности к-ви цього не допускає. Знаємо досить багато к-в, що у них банкові кредити доходять до 60 і 70% власних капіталів, отже вони є кредитом за сильно обтяжені, а тому й не дивниця, що не можуть його добре й на час обслужити.

Кредитові к-ви в минулих роках часто трималися цего погляду, що слід добути банковий кредит, де тільки можна, і слід брати його стільки, скільки лише дають. На цій основі ішла розбудова позичкової діяльности таких к-в, при чому при цій розбудові не все гаразд розбиралася якість позичкових петентів, бо давалися позички досить легко і то на високі суми. Аж натиск кризи в области кредиту виявив, які результати дала позичкова діяльність, що розбудувалась на базі банкового кредиту. Помилка к-в, що збільшували свій банковий кредит понад ступінь своєї кредитової поємности дасться направляти тільки повільно й постепенно. Нема іншої ради, як позбуватися банкового кредиту, здобуваючи на це місце вкладкові капітали, що їх слід шукати у власному районі діяльности. Колиб вкладкові капітали не напливали у такій мірі, як відпливатимуть банкові кредити, то прийдеться звузити позичкову діяльніс, бо краще мати дещо меншу суму позичок і меншу суму банкового кредиту, аніж при високій сумі кредиту нести великий капіталовий риск та не мати змоги бездоганно обслужити кредит і правильно вивязуватися із своїх обовязань.

У всякому випадку нормальний стан банкових кредитів у наших кредитових к-вах настане щойно тоді, коли банкові кредити не будуть перевищувати 20% власних капіталів к-в.

Одначе здаємо собі добре справу з цього, що відворот на правильні позиції в области банкового кредиту потриває мабуть досить довго. Кредити пішли на поширення позичкової діяльности кредитових к-в, а що тепер значна частина позичок буде звязана 14-літним часом сплачування, то тому і сплачування банкового кредиту силою факту натраплятиме на труднощі, що треватимуть приблизно той самий час, що й сплачування позичок.

Формально ніяких законих обмежень тут нема, але фактичний стан буде такий, що банкових кредитів від к-в скоро не добудеш, бо і вони теж не скоро дістануть поважну частину своїх позичок. Але скоре і нагле сплачування банкового кредиту не булоби доцільне і вказане, колиб навіть було можливе, бо це викликалоб поглиблення кредитової кризи у хліборобських та вироб-

ницьких низах, серед яких працює кредитова кооперація. До цього за всяку ціну не слід допустити, лише треба повільно та постепенно зменшувати суму банкових кредитів наших кредитових к-в, а на це місце притягати заощаджені грошові капітали місцевого громадянства.

Кредитові к-ви з правила уживали банкових кредитів на поширення своєї позичкової діяльности. Маємо щоправда кілька випадків, що банковий кредит, разом з вкладковим капіталом, пішов на реставрацію чи поширення недвижимости і унерухомився зовсім, але це врешті решт досить рідкі випадки, що хоч дещо заважили на рентовности банку-кредитора і сильно заважили на положенні кооперативи-довжника, то загалу кредитових відносин ці випадки не міняють. Банковий кредит дається у нас на есконт тримісячних ділових векслів, що їх подає к-ва-довжник. Сама вона дістає ці векслі від своїх довжників. У кращих часах, коли довжники кредитових к-в не зле платили відсотки і позичковий капітал, то і векслі відновлювали настільки часто, що векслевий портфель усе мав подостатком таких векслів, що були здатні до реесконту. Тоді векслі приготовлялися у свій час і правильно разом з відсотками в готівці відходили на зміну попердньої векслевої подачі до банку-кредитора. Одначе тепер, коли довжники к-в на загал дуже лихо платять відсотки, а ще гірше капітал, то і векслів не зміняють к-ві на час, а через те вона не має їх настільки, щоби гладко могла зробити векслеву подачу для банку-кредитора. Запаси векслів кредитових к-в сильно зменшилися, місцями до тої міри, що їх уже не вистарчає на виготовлення правильної подачі. Нічого тут не помагає певність, що причиною цих труднощів є безумовно довжники, які — шкодуючи для себе видатків на вексель — ставляють к-ву у дуже тяжке положення супроти банку-кредитора та приневолюють її до значних неправильностей в оборотах векслями. Бувають управи к-в, що в таких обставинах чуються зовсім безрадні і часто посилають своїх представників до довжників, щоби ці були ласкаві змінити їм векслі, при чому звичайно представники к-ви приносять зі собою до довжника векслеві блянкети. Як дуже погіршився і меншився векслевий портфель кредитових к-в в наслідок пасивного опору довжників, показує факт, що к-ва зі 100 тисячами позичок не має подостатком ділових векслів на покриття банкового кредиту на зол. 20 тисяч. Тут і починається неправильність, що її робить управа. Вона бере з портфелю векслі, які є остемпльовані на вищу суму і виповнює ці векслі на значно вищі суми, ніж даний довжник дійсно в день виповнення і висилки векслях винен. Декотрі к-ви ратуються у цей спосіб, що беруть чемностеві векслі членів своїх надзірних рад і висилають їх до реесконту, хоч позичок мають кілька разів більше від суми кредиту. Бувають також випадки, що управи висилають до реесконту векслі бувших довжників, що в день висилки векслів кооперативі вже більше нічого не винні.

Невжеж треба доказувати, що таке орудування векслями глибоко неправильне? Маємо випадки, що воно закінчилося вели-

кими клопотами для членів управи, що виповнили вексель на суму, якої довжник не винен, і для довжників, що мусіли платити векслі, а не мали вже в к-ві ніякого довгу, або не в такій висоті, як сума векселя.

Кріза в области кредиту поділала на позичкову діяльність кредитових к-в у таких розмірах, що вони виказують неімовірно високі залеглости у плаченні позичкового капіталу і відсотків. Кромі цього здеморалізовані довжники не виявляють охоти змінювати векслі, бо уважають, що не треба буде взагалі нічого платити, отже не треба давати і векслів. Результат є такий, що к-ви не мають векслів на покриття банкового кредиту і не мають готівки, щоби заплатити відсотки від цего кредиту. Появляються випадки, що к-ви зовсім залишають обслугу свойого банкового кредиту, не платять відсотків, не зміняють векслів і допускають усі свої векслі до протесту. Очевидно банк-кредитор мусить запротестувати векслі, щоби заховати право реґресу до довжника, але це справу кредиту ще гірше заплутує; і в даних випадках її взагалі не можна розвязати, бо кооперативу-довжника захопив кредитовий параліж. Що в таких обставинах к-ва-довжник фактично припиняє всі виплати і перестає існувати як чинник орґанізації кредиту, то це певне, одначе справа на цьому не закінчується, бо невиплатність к-ви-довжника сильно може ослабити банк-кредитора, що при частіших випадках такої невиплатности може поважно загрожувати банкові-кредиторові. Думаю, що на теперішний час це є дуже важне питання і з ним мають діло майже всі банки-кредитори. Вихід з цего положення триватиме мабуть досить довго, але це не значить, що банки-кредитори не повинні мати ясного погляду на ці справи. Навпаки, вони повинні бачити та добре розуміти труднощі к-в-довжників, заняти в цій справі відповідне становище, а на будуче змінити в дечому засади уділювання кредиту і спосіб його покриття та довести до того, щоби створити між собою певний спосіб порозуміння у всіх випадках, коли к-ва довжник старається і одержує кредит у ріжних банках. Кредитова політика банків не повинна допустити до того, щоби к-ви в надмірний спосіб обтяжувалися банковим кредитом. Це задовження мусить стояти у певному відношенні до власних капіталів кооперативи, беручи також на увагу те, яку суму вкладок вона має. Кредитове задовження може бути лиш таке, що його к-ва моглаби нести, виконуючи при тім правильну обслугу кредиту, Кожне перетяження кредитом є джерелом високого капіталового риску і ріжних неправильностей в ужитті кредитових сум та в обслузі кредиту. Коли на кредиті розбудовується позичкову діяльність, то вона часто буває надмірна і непропорціональна до сил к-ви та до господарських і доходових можливостей її району діяльности. Кредитова політика наших банків, а зокремаі центральної каси повиннаби — на мій погляд — іти до того, щоби постепенно звужувати кредити кредитовим к-вам, які мають користуватися ощадностевими вкладками громадянства, а давати їх пе-

реважно нашим промисловим і торговельним станицям, що у свойому розвитку всежтаки не можуть без кредиту обійтися. Тоді кредит матиме безсумніву продукційний характер, буде більше концентрований та більше здатний до контролі, аніж це є тепер, в умовах повної його розсіяности, що не забезпечує ні правильного його ужиття ні безпеки.

Кредитові к-ви мусять будувати свою позичкову діяльність на ощадностях громадянства і сам закон резервує для них це джерело капіталів. Цього не мають промислові і торговельні станиці і тому вони є здані виключно на банковий кредит. Треба, щоби він туди пішов.

Недостаток змоги правильно облужити банковий кредит вимагає, щоби банки-кредитори зробили кооперативам деякі удогіднення щодо способу покриття кредиту. Розумію, що тут треба бути дуже обережним, щоби не погіршити умов і безпеки кредиту, але здається мені, що тримісячні речинці векслів є для кооператив тепер дуже короткі і невідповідні, а для банків-кредиторів не зовсім конечні, наскільки цих векслів вони не потребують на покриття кредиту в емісійному або іншому реесконтовому банку. Правда, що вимога банків-кредиторів до к-в-довжників, щоби вони що три місяці присилали нові векслі, впливає також на те, що к-ви натискають у свою чергу на своїх довжників, щоби зміняли векслі, а в результаті векслевий запас к-в доповнюється та відсвіжується, що всежтаки для безпеки позичок має деяке значіння. Одначе труднощі, що їх мають к-ви при зложенні векслевої подачі, приводять їх до неправильностей при виставлюванні векслів, чого можнаби оминути, колиби банки-кредитори згодилися на те, щоби к-ви виставлял векслі з шестимісячним часом обігу. Наскільки банк-кредитор дав к-ві кредит із грошових засобів, що самі не потребують векслевого покриття (власні і вкладкові капітали), то нічого не стоїть на перешкоді, щоби зробити к-ві це удогіднення та дозволити їй зміняти векслевий підклад кредиту що шість місяців. Це виведе к-ви з клопітливого положення, а банкові-кредиторові в нічому не пошкодить.

Другий випадок, коли кредитові к-ви користуються банковим кредитом — це їх фінансова потреба на скору виплату обовязань. Кредитова допомога в такому моменті є зовсім оправдана, бо престіж к-ви мусить бути збережений, коли тільки к-ва на короткому відтинку часу попала в таке положення, що не може обійтися без кредитової допомоги банку для скорої та більшої виплати. Ці два моменти: скорість та величина виплати рішають, чи к-ва заслуговує на кредитову допомогу чи ні. Якщо вона попала у виплатні труднощі тому, що її позички є неліквідні, то це доказ, що вона вела позичкові справи необережно та недбайливо і в такому випадку не заслуговує на те, щоби її ратувати кредитом. Ще й тому не заслуговує, що така к-ва напевно і на далі не буде могла ліквідувати у відповідному темпі своїх позичок, а тоді кредит, що його уділено на виплату

обовязань, тільки заміняє ці обовязання і увійде як постійна позиція до білянсу к-ви та втратить характер тимчасової допомоги. Отже можна користуватися банковим кредитом тільки тоді, коли є певність, що фінансова потреба виступила у проминаючому порядку і кредит буде звернений при найблищій нагоді ліквідації певної частини позичок. Колиж певности на скорий зворот кредитових сум нема, а навпаки є можливість, що не буде змоги його повернути, то банк-кредитор не повинен дати такого кредиту, а к-ва-довжник не має ніякого права вимагати кредитової допомоги. Не можнаж унерухомлювати чужих капіталів і не можна також оперти виплату вкладок на банкових кредитах тоді, коли її слід оперти на високій ліквідности активного майна к-ви.

Знаємо випадки, що к-ва звернулася до банку за кредитовою допомогою на виплату вкладок хоч добре знала, що вкладки виповідаються у великих розмірах і тому хвилева кредитова допомога нічого не поможе, бо активне майно є таке неліквідне, що з него нічого не добудеш. К-ва запевнила банк, що потреба кредиту є тільки хвилева та проминаюча і що кредит поверне негайно, як тільки припиниться відплив вкладок і як тільки довжники почнуть (під осінь) сильніше сплачувати позички. Банк дав кредитову допомогу, одначе вона з тимчасової стала постійною і кредитові суми застрягли в к-ві, яка врешті решт припинила обслугу усього банкового кредиту.

Такі факти і гіркий досвід примушують банки до великої обережности в уділюванні кредиту, до дбайливого розгляду цілого положення к-ви, до значної поміркованости у визначуванні висоти кредитових сум і до постійного слідження за діяльністю та станом кооператив, що мають банковий кредит.

Це все повинно бути відоме також кредитовим к-вам і вони повинні мати відповідне зрозуміння інтересів банку-кредитора, у ніякому разі не повинні жертвувати інтересів банку для своїх потреб і не повинні звертатися до банків за тимчасовим кредитом тоді, коли з гори знають, чи повинні знати, що про його тимчасовість нема що й говорити. Совісність і солідність є основою орґанізації кредиту і обовязують за кожних обставин, а хто зневажає ці засади, той скоро мусить опинитися поза межами кредитової орґанізації, щоби його поступовання не принесло непотрібних матеріяльних шкід і деморалізації.

Кредитові к-ви загально нарікають, що ціна банкового кредиту є тепер дуже дорога, бо відсотки від него аж надто високі. Ця справа має для кредитових к-в першорядне значіння, бож вони користуються банковим кредитом на те, щоб мати з него деякий відсотковий дохід. Уживання банкового кредиту несе зі собою певні невигоди та небезпеки, а тому зовсім зрозумілим, що к-ви бажають за це мати рівноважник у доходах на відсотках.

Коли існує максимальна відсоткова міра для позичкових операцій, а відсоткова міра від банкового кредиту до неї сильно наближується, то для кредитових к-в немає майже ніякого хісна користуватися банковим кредитом.

Простий рахунок показує, що к-ви, нарікаючи на високі відсотки від кредиту, мають повну рацію, бо банковий кредит є тепер направду дуже дорогий. Відсоткова міра від кредиту вимагає значнішої обнижки і банки-кредитори можуть цю обнижку перевести без ніякої кривди для себе. Для кредитових кооператив-довжників ця справа є дуже пекуча і вони нетерпляче вичікують, коли то вже банки-кредитори обнижать відсотки від кредиту.

Справа відсотків така важна, що її постараємось обговорити окремо.

Ілярій Ольховий.

СТОРІНКА ЧИТАЧА

Три лиха*)

Коли приглянемося життю нашої кооперації, то в кожній ділянці побачимо незнання кооперативних засад. І так, коли поглянемо на борги по наших кооперативах, то відразу представиться нам, що тут пропущено найголовнішу рочдельську засаду, а то рівноправність усіх членів без ріжниці пола. У нас буває так: деякі члени, котрі мають спеціяльні заслуги в завідуючих орґанів кооперативи, понабирали коопер. майна на кредит на більші квоти, натомісць другі члени, які меньше вміють за собою обідатися та бідніші, мають менші квоти, а й буває що нічого не винні до кооперативи.

Відтак багато розборговано також поміж нечленів; зовсім неслушно, бо ці не причинились до будови кооперативи та межи поліцію. Учителям, священикам, поліціянтам і т. д. дають ще й нині на кредит. Це є т. зв. місячники (з місячними платнями) і вони звичайно винні кооперативі поважні суми.

Таке неоднакове трактування членів виявилось сьогодня, коли Ревізійний Союз наказав інтенсивно взятися до стягання боргів.

Завідуючі орґани кооператив тепер натрапляють на трудноші, бо ті члени, що довжні більші квоти, не взмозі своїх боргів — серед теперішніх обставин — сплачувати; натомісць ті, що довжні менші квоти, покликуються на те, що, мовляв: »нехай віддадуть перше ті, що винні сотки, а тих пару злотих я ще маю час віддати«.

Так воно коїться в нашій кооперації. Ба, що більше, — деякі завідуючі орґани кооператив протиставляться наказаві Ревізійного Союза, мовляв: »добре їм говорити, маючи гроші, але нехай підуть на село, то побачать!«

Знаємо теперішні прикрі економічні обставини на селі. Але

---

*) Допис п. В. Скульського — це відгомін на нашу замітку: »Небезпека вертає«, вміщену в січневому числі »К. Р.« за б. р. ст. 3. — Ред.

треба придержуватись кооперативних засад, що ціллю споживчої кооперативи є служити своїм членам першорядним та дешевим товаром, а не кредитами. На це є каси-Райфайзенки, і в них повинен член дістати хочби найменшу квоту.

Новим лихом є знова те, що завідуючі орґани деяких кооператив завели новий спосіб боргуванння, а то на відповідальність крамаря, кажучи: »кому вважаєш, можеш хвилево поборгувати«. Це рівнож є непрактично, бо те хвилеве переходить в »довге«; а також підриває себе кооператива морально, тому що одним крамар боргує, а другим не боргує і з того повстають лише нарікання.

Та не тільки боргування є лихом, що заморожує великі капітали по наших кооперативах; ба що більше, я є певний, що з нього повстає найбільше манк. При натовпі людей в крамниці дуже часто пропуститься того чи іншого покупця, та не впишеться до боргової книги. І нераз невинно через боргування мусять відповідати крамарі, поносячи як матеріяльні, так і моральні страти. Міжтим в нас поширена тільки та одна думка, що якщо вийде манко, то крамар мабуть крав.

Манка є великим нещастям по наших кооперативах, бо звичайно нема відповідних середників на їх покриття. Дуже малий процент тих манк дається стягнути; більшість лежить мертвою позицією в книжках наших кооператив.

І справді, коли над тим застановитися, то нема виглядів на стягнення манк, коли нема на це готівкового забезпечення.

Є випадки, що манка сягають більших квот, і, щоб це стягнути, мусіли б завідуючі орґани кооперативи наразити дану особу на продаж посліднього кусника поля, а то і хати. Коли не хочеться цего зробити (бо ж ціллю кооперації є лишати по собі добрі, а не злі наслідки), то манка пропадають.

Тому є конечним для дальшого розвою нашої кооперації, щоби брати від службовика готівкові кавції, чи дорогою зложення готовки, чи, — це є дуже практичним, підчас служби обтягати якусь часть відносно до платні. Це є безумовно справа конечна. На жаль дотепер не поширена в нашій кооперації.

Досі в нас робиться ось так: Контрольна комісія обраховує крамаря і знаходить манко. Нічо собі з того не роблять. Відтак по часі обраховують його другий раз і знаходять ще більше манко. Якби дану особу усунули зі служби відразу, то зробили би краще і самому службовикові і кооперативі — поки була менша квота. Та в нас принято казати: »нехай крамарує дальше, приїде люстратор чи ревізор, то нехай собі з ним, що хоче, робить«. Такою практикою побільшується лише манка по наших кооперативах, як рівнож крамар втягається в більше нещастя.

Третим лихом в нашій кооперації є некарність членів низових кооператив, тому, що наші кооперативи зовсім за мало ведуть освітньої роботи, опираючись лише на ділянці тор-

говельній, а забуваючи про піднесення духового рівня своїх членів.

А це є найголовнішим середником розвою кожної кооперації. Загально при приняттю членів до кооперативи завідуючі орґани ширять таку пропаґанду:

1. будете мати право їхати по товари,
2. будете що року діставати товарові та яєчні звороти,
3. ба — що більше — будете мати право кричати на загальних зборах...

Натомісць не згадують, які обовязки повинні члени виконувати супроти своїх кооператив. І в тім найбільше лихо.

В. Скульський,
(Крамар, Ігровиця п. Тернопіль, учасник Заочного Курсу РСУК).

З ЖИТТЯ КООПЕРАЦІЇ

Чи є можливий вільний розвиток кооперації у фашистівській Італії та націоналсоціялістичній Німеччині?

Кооперативний рух обидвох диктаторських держав Італії й Німеччини стоїть поза Міжнароднім Кооп. Союзом. Ці рухи замкнулися в собі і не бажають собі того, щоб за границями їх держав говорили й знали досить про їх гаразди й поведінку. Правда, також і в краю тільки мало людей знає, що діється в кооперації — в кожному разі це можемо певно сказати про Німеччину. Так приміром зникла з нім. кооперативної преси статистична рубрика про розвиток кооператив, ба, часто при читанні тої преси приходить на вас сумнів, чи ця преса ще взагалі має що небудь спільного з кооперацією. Не-Німцеві (а також і не-Італійцеві, коли ходить про італійську кооперацію) дійсно не легко виробити собі обєктивний образ про суть і стан сучасного німецького кооп. руху. Певно — якби сьогодня приїхав який гість до Німеччини — можнаб йому чимало всячини показати: великі фабрики й адміністраційні будинки — побудовані старими кооператорами, взірцеві склепи — засновані старими кооператорами, статистику міліонів членів — придбаних старими кооператорами, коротко кажучи, гість відніс би без сумніву позитивне враження про структуру німецької кооперації, але дуже велике питання, чи він довідавбися, як виглядає нині нутро тієї будови. А власне про те й розходиться; бо не те, що було створене, а движуча сила, що пхає до нових діл і творить нове життя — рішає про внутрішню вартість руху. Тією движучою силою для кооп. руху є кооперативна ідея. Що станеться з кооперативною ідеєю в Німеччині й Італії, ось рішаюче питання, яке треба поставити до кооперацій обидвох країн. Досі це питання

чекає ще на виразну відповідь, одначе тактика, яку примінено в Німеччині та й в Італії відносно кооперативів, дозволяє вже досить виразно пізнати, куди йде курс.

Досліджування кооперації у фашистівських державах мусить вийти поза рямці опису кооперативного руху в окремих ділянках, бо в тих країнах гра йде про саму кооперативну ідею. У тих країнах твердять, що вони пережили стару »лібералістичну« кооперативну ідею та що кооперацію можна сперти на інших ідеольоґічних підставах. Який новий ідейний вантаж протиставити в Німеччині та в Італії старій »пережитій« ідеї? Який новий зміст кооперації у тих країнах?

Треба однак взяти на увагу, що до нині кормляться ще також в Німеччині й Італії старою кооперативною ідеєю — о скільки не знищено її субстанції. Навіть такий одушевлений ентузіяст італійської кооперації (а додати треба: також італійського фашизму) як Карло Вальтер, що обїздить Італію і написав книжку про італійську кооперацію, не в силі нічого подати про нові думки, якими фашистівська кооперація збогатила скарбницю кооперативних ідей. К. Вальтер описує нам будову кооперації в усіх подробицях, але не дає навіть дефініції поняття кооперативи, відповідаючої нинішним італійським умовам. Слушно це піднесено критикою, як засадничу хибу книжки. Для того Вальтер приходить до правдивої інфляції родів кооператив, так що вже дійсно не знати, де і коли кінчиться кооперативний характер установи. Є там кооперативна залізниця, яка для »консумента«, це є для подорожнього, мабуть, нічим не ріжнилаб-ся від кожної іншої залізниці; тут знову є пару селян, що разом зливають в одно корито своє молоко і на зміну роблять для себе сир; а там є знову сільські закупочні товариства, які »не є ліпші від приватних торговців« — і це все кооперативи, в кожнім разі по назві. Може за дефініцію кооперації вважати розріжнення »обєднань в яких панує капітал і обєднань, в яких капітал є знаряддям«? Але ж є ще державні, комунальні і добродійні підприємства, де капітал не є паном!

Безсумнівно, повища формула віддає о д н у суттєву прикмету поняття кооперативи. Для Італії це може бути великим досягненням, що там бачуть ту ріжницю (між кооперативою і капіталістичним підприємством) та що кооператив не втиснено в одні корпорації разом з капіталістичними фірмами — хоч для кооператора з якоїсь другої держави це зовсім природнє. Також те, що кооперативам вільно відкривати нові склепи, що в усіх демократичних країнах являється самозрозумілою річчу, можна вважати в Італії, де роздрібна торгівля під тим оглядом підлягає сильним обмеженням, певного роду виріжненням кооперації. Інтересне явище, що національно-соціялістична Німеччина під цим оглядом пішла прямо протилежною дорогою, як Італія. В Німеччині кооперативам прямо неможливо відкривати нові крамниці; законна заборона про нові крамниці бє по кооперації сильніше, як по приватниках, бо під »виїмкові випадки« не під-

тягається філіяльних підприємств, а філіяльні підприємства кооператив трактується однаково, як філіялки капіталістичних підприємств. В національно-соціялістичній Німеччині не відріжняють підприємств, в яких паном є капітал, від підприємств, де капітал є слугою; і взагалі, тут правдивий характер кооперативи затирають ще дужче, як в Італії.

Одначе є згода між Італією й Німеччиною в одній дуже суттєвій точці; ані фашизм, ані націоналсоціялізм не хоче признати споживчої кооперації, опертої на свобідній волі, змагаючої до кооперативної держави і перебудови суспільства на некапіталістичній основі. Бо і фашизм і націоналсоціялізм впевняють, що така перебудова вже сталася через корпораційну систему (або ще може статися!). Тому, що в тих тотальних державах дозволено тільки о д н о розуміння суспільного ладу і устрою, є допущений і державою наказаний тільки о д и н світогляд, отже не можуть існувати обіч нього ніякі другі абсолютні вартости й ідеали. Кооперативний же ідеал в своїй основі виглядає інакше, як фашистівський і націоналсоціялістичний, бо хоче людині вернути свободу та запевнити розвиток, розквіт вільної особистости, тоді як фашизм і націоналсоціялізм відібрали людям якраз свободу. Вони відібрали кооперації право проповідувати власний ідеал і працювати для цього. Для тої ціли поставлено кооперативи, в першій мірі споживчі, як головні носії кооперативного ідеалу, під контролю. І в Італії і в Німеччині кооперація є під доглядом одної партії. Найвищі провідники (президент центрального союзу і предсідники поодиноких федерацій, з яких союз складається) мусять бути в Італії затверджені міністром корпорацій, ц. зн. як Карло Вальтер сам каже, мусять бути членами партії, а щонайменше позитивно до неї відноситися (кромі того партія має заступників у федераціях) себто, є партійно-політичними доглядачами! В Німеччині є подібні відносини, тільки що ще нема спеціяльних законних приписів в тому напрямі — але тим саме й сильніший примус і догляд. В Німеччині вимагають від кожного провідника і його помічників в кооперації, щоби вони похваляли націоналсоціялістичний режім.

Значить — рух є під партійно-державною курателею. К. Вальтер вважає такий стан зносним, він вважає навіть, що це гарно — ну, але це річ смаку. Але коли він йде так далеко, що такий стан рекомендує іншим країнам, як ідеал, і навіть твердить, що аж через фашизм кооперація в Італії сталася неполітичною, то цього ми ніяк не хочемо розуміти. Факти говорять занадто виразною мовою, ніж щоби ми мали ще доказувати шкідливість таких думок. Певно, перед фашизмом були у кооперації сильні партійно-політичні струї. Коли замісць кількох партій прийшла одна, з повнотою державної власти в руці, то вправді боротьбу між партіями припинено насильно, але на місце цієї боротьби прийшла абсолютна залежність від одної одніської партії — залежність, яка не зчезає зі світу навіть через те, що ця партія покривається з державою.

К. Вальтер припускає можливість, що корпоративна держава Італії у своїй господарській структурі може бути кооперативною державою. Він переочує одну річ: що фашизм в однаковій мірі, як націоналсоціялізм під соціяльним оглядом має завдання рятувати капіталістичну систему політично, усуваючи всі можливі для неї загрози в тій площині. Чи хтось думає справді, що в Італії розторощено соціялістичний рух для тої цілі, щоби збудувати кооперативну державу? Правда, покищо італійський кооперативний рух не може бути капіталізмові небезпечний. Італійські споживчі кооперативи, хоч Італія має стільки ж населення що Вел. Британія, не досягли навіть десятої частини обороту британських кооператив, число членів менше десятини членів англійської кооперації, а їхня гуртівня зовсім мізерненька. Капіталізмові це не шкодить, коли кооператори відкривають ще пару крамниць більше і в них будуть продавати вироби капіталістичної продукції. (В Німеччині, де кооперативний рух пішов значно далі, цього вже не дозволяється). Але коли хтось припускає, що у фашистівській системі »немає нічого, що моглоб стати на заваді її кооператизації« — той або ідеалізує фашизм, або має дуже скромну уяву про кооперативне господарство.

Компромісове затирання кооперативної ідеї скриває в собі великі небезпеки саме з огляду на Італію та Німеччину. Кооперативний рух, що утратив свою свободу та ще й з того радується, не може і не має права бути ідеалом кооперації, бо йому недостає суттєвих передумов для здійснення кооперативної діеї*).

(»Міжнародній Кооп. Огляд« ч. 12/34).

ЕСПАНСЬКА КООПЕРАЦІЯ ПО РЕВОЛЮЦІЇ.

Хоч еспанська кооперація не брала активної участи в жовтневих політичних розрухах, противно, проголосила політичну невтральність, то все таки кооперативи, що находилися в осередку боїв, потерпіли матеріяльні шкоди. Інші були діткнені посередно, так що в цілому всі відчули наслідки революції. З інформацій, які вже наспіли до Міжнар. Кооп. Союзу цікавіші такі: чотири продукційні кооперативи в Овіедо були знищені вогнем, аптика одної здоровельної кооперативи сплюндрована, інша робітнича кооператива з цьогож міста понесла втрати в сумі 40.000 пезетів, що при скромнім стані кооператив в Еспанії є важким ударом для підростаючого руху.

В Астурії і сусідніх провінціях кооперативи потерпіли великі шкоди, але висота їх ще не устійнена. В Катальонії й північних провінціях шкоди малі, тільки діяльність кооператив спаралізована в наслідок арештування великого числа членів, а чимало ще находиться в укриттю або в утечі. Арештований містоголова союзу, а голова Вентоза Роіґ є в процесі за звязки з республиканськo-соціялістичною партією, від імени якої послував в парляменті.

Уряд не вмішується одначе в автономію і незалежність кооперації. Кооператори Еспанії є повні довіря й надії, що рух піде вперед. Вони переконані, що громадянство Еспанії тепер почне шукати поправи соціяльного становища не в політичних переворотах, а в кооперації, та

*) Це саме — хіба що в гіршім виданні треба прикласти, для повноти образу стану кооперацій під диктатурами, й до Радянщини, про яку стаття не згадує. На Радянщині кооперація убита зовсім і в ідеї і в реальному житті. — Ред.

що воно зрозуміє всю вагу конструктивної й виховної праці кооператив. У їх постреволюційній відозві читаємо:

»Еспанські кооператори! Кожний з вас, до діла; дайте знову доказ вірности засадам, на яких спирається наш рух. В повній незалежности і силою власних метод будемо змагати до того, щоби перетворити існуючий устрій приватного господарства на кооперативний, ціллю якого є інтерес загалу, організація, побудована на взаїмности й взаїмній допомозі«.

ЯК ВИГЛЯДАЄ НОВИЙ ЗАГАЛЬНИЙ СОЮЗ ПОЛЬСЬКОЇ СІЛЬСЬКО-ГОСПОДАРСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ.

Після того, як був принятий статут »Союзу рільничих і зарібкових кооператив« Польщі (проєкт статуту виробила Кооп. Рада) — призначено на день 24. січня перші збори Головної Ради союзу. На передодні, 23. січня відбулося останнє засідання орґанізаційного комітету і виконавчого виділу нового союзу. В засіданні Гол. Ради взяло участь 18 делеґатів союзів і господ. централь давніших »Зєдночення« і »Унії« і 14 делеґатів іменованих міністром скарбу. На деннім порядку засідання були такі справи: Звіт орґанізац. комітету і виконавчого виділу, устійнення числа і вибір президії Гол. Ради, устійнення числа членів гол. управи, покликання начального директора і членів гол. управи, устійнення висоти вписового і членських оплат та орґану для законних оголошень союзних кооператив.

ГОЛОВНА РАДА ПОЛЬСЬКОГО СОЮЗУ РІЛЬНИЧИХ І ЗАРІБКОВИХ КОО-В УКОНСТИТУОВАЛАСЯ.

Іменована міністерством Гол. Рада примусово створеного осередного союзу польської хліборобської кооперації уконституовалася дня 24. січня ц. р. Вже сам перебіг зборів вказував на те, що новий союз буде вповні залежний від уряду і далеко відбігає від структури давніших союзів, на місце яких він прийшов. Засідання відкрив предсідник »Державної Кооп. Ради« п. К. Поміяльскі. Реферат про завдання нового »Союзу«, що обійматиме поверх 5000 кооператив, виголосив міністер Лєхніцкі. Йому у відповідь виголосив промову свящ. пралат Блізіньскі, »складаючи подяку на руки пана міністра для цілого уряду за опіку і поміч при консолідуванні кооп. руху«.

Щойно потім Гол. Рада приняла статут союзу (!) та обрала президію в такому складі: предсідник др. Володимир Зейдліц, заступники пралат Блізіньскі, посол Й. Ґліньскі і Лєон Плюціньскі, секретарі В. Уздебскі (урядовець Кооп. Ради) і Станислав Садковскі. До Головної Управи покликано пп. Каз. Кєжковского (нач. директор) і 4 директорів: Ад. Чахуру, Ад. Новаковського, Бол. Томчиковского і Вік. Вітвіцкого. — Як відомо в склад Гол. Ради Союзу в ходить 14 осіб, іменованих урядом, а що й між делеґатами союзів-членів є теж урядовці, то фактично урядничий елємент має перевагу в Гол. Раді Союзу і надає йому відповідний пів-кооперативний характер.

В НІМЕЧЧИНІ ТЕЖ РЕҐЛЯМЕНТУЮТЬ ДІЯЛЬНІСТЬ РЕВІЗІЙНИХ СОЮЗІВ.

Гітлєрівський уряд Німеччини, обмотавши кооперацію сіттями своєї опіки, не залишив без уваги й ревізійних союзів. 33. жовтня 1934 р. (отже на пів року пізніше, як в Польщі) видав кабінет міністрів закон, про зміну кооп. закона; він увійшов в життя з днем 15. грудня м. р. (В Німеччині вже не парлямент ухвалює закони, а кабінет міністрів). Головні новости, введені тим законом, ось такі:

Відповідальним за ревізію є від тепер не ревізор, а сам ревізійний союз. Він теж складає ревізійне звідомлення та його підписує. В діяльності ревізійних союзів ревізійна діяльність повина бути на першому місці, орґанізаційна, освітня і т. д. — на другому.

Заводиться для кооператив примус належання до ревізійного союзу відповідного типу. Якщо кооп-ва до означеного часу не приступить до союзу, то

суд має її розвязати. Для тих кооп-в, які в часі появи закону не були ще членами жадного ревіз. союзу, може міністерство призначити, куди їм приступити (до двох літ найпізніше).

Кооперативі вільно буде змінити ревізійний союз, приступаючи до іншого, але тільки в межах тої самої ґрупи кооператив („Spitzenverbandes"). Прим. споживча може вступити до іншого ревіз. союзу, але тільки споживчого, сільсько-господарська — до другого с. госп-го і под. (В Німеччині є прим. самих провінціональних споживчих ревіз. союзів 11).

А тепер властива річ: догляд держави за кооперацією. Право ревізії надає союзові центральний уряд, а не як досі, державна рада. Надає його тільки тоді, коли дотичний союз дає запоруку правильного виконування ревізійних функцій; він теж може союзові відібрати концесію. Уряд має права давати ревіз. союзові поручення до виконання. Міністерство буде також перевірювати особистий склад персоналу ревізійних союзів, що до його здібности виконувати завдання ревіз. союзу та матиме вплив на фінансову господарку союзу.

Далі йдуть постанови про кваліфікації ревізорів. А саме: при кожнім союзі (і на його кошт очевидно) урядує найменше один »Prüfer« (контрольор, комісар) для догляду над ревізорами та перевірки ревізійних звідомлень. Уряд такого контрольора (»кооперативний господарський контрольор« таке його офіційне звання) — носить публичний характер, себто є він якби державним урядовцем (щось як нотарі у нас). Не виключається можливости, що уряд цей може бути сполучений в одній особі з директором (-ами) ревіз. союзу. Характер »публично-авторизованого господарського контрольора« може придбати також кожний ревізор союзу, якщо зложив відповідний іспит та має »вистарчаючі особисті й річеві кваліфікації«. Такий „Prüfer" складає присягу на сумлінне виконування своїх ревізійних чинностей.

(В Німеччині є й некооперативні публичні ревізори, які переводять контролю на бажання фірм то-що, подібно, як нотарі, заприсяжені перекладчики і т. д.).

Заприсяжений ревізор відповідає дисциплінарно за спосіб виконування своїх обовязків та обовязаний перед властями кожного часу давати звідомлення зі своєї роботи.

Кооп. ревізія повинна відбутися найменше раз за два роки; тільки в кооп-авх, яких білянсова сума доходить до 350.000 мар., обовязує щорічна ревізія. (Таких кооператив в Німеччині дуже багато). По закінченні ревізії мусить відбутися обговорення її вислідів на засіданні Надз. ради і управи. Не лише звідомлення з ревізії підписує дирекція союзу, але й несе матеріяльну особисту відповідальність за шкоди, якіб виникли через недбале виконання ревізії. Відповідальність сягає до 25.000 марок.

Існує обовязок зберігання урядової тайни про висліди ревізії, але не відносно самої кооперативи та ревізійного союзу, які повинні знати про ті висліди. Грошеві кари грозять ревізорові за промовчування важних недостач в кооперативі або за фальшиві звідомлення.

Ось такі найважніші постанови новелі до кооп. законодавства в Німеччині. Кооперація Німеччини — без тої новелі і державної куратері — йшла все вперед і в споживчій ділянці скоро булаб догнала анґлійську. Як буде тепер, при новім режімі і законі — покажуть вже найблищі роки. Дотеперішний досвід державного керування кооперацією в тій країні (1933 і 1934 рр.) дав оплакані результати, про що ми недавно ширше писали.

РАЙОНОВКИ П. ВОЛОШИНОВСЬКОГО І ЇХ СОЮЗ.

Союз районових господарсько-споживчих кооператив Волині, під назвою »Гурт«, одержав право ревізії на цей тип кооператив, з обмеженням на територію волинського воєвідства. Як відомо, проти уділення »Гуртові« того права висловилася Кооп. Рада 31. жовтня м. р., головно під тиском тих польських кооп. союзів, яким отворилися на Волині й Поліссі »широкі перспекти-

ви« в наслідок відібрання права ревізії РСУК-ові. (Взагалі б. »Зєдноченє« і »Сполем« дуже побиваються, кожний про себе, щоб як найбільше притягти до себе зі спадщини РСУК і — думалося — »Гурту«. Тимчасом п. Волошиновському пощастило добути право ревізії. Які тут мотиви й міркування грали ролю, це ще покаже будуччина.

Щоби не було ніяких непорозумінь — кооперативи »Гурту«, хоч є на українській території, носять наскрізь польський характер, їх членами є переважно напливові елєменти польської народности, а у проводі переважно урядничий адміністраційний елємент.

СОЮЗ »СПОЛЕМ« ЗАКУПИВ ПОМАРАНЧІ.

Щоби протиділати спекуляції помаранчами »Сполем« закупив більшу партію помаранч та продає їх по цінах, урядом призначених, у всіх кооп. склепах у Варшаві. До 24. І. продано 4.000 скринь. Дальші транспорти в дорозі. Акцію продажі поширено на вуглевий басейн і Лодзь. Акція союза мала той успіх, що приватники були приневолені теж продавати помаранчі по офіційних цінах.

КООПЕРАТИВНА ОРҐАНІЗАЦІЯ ЛІКАРСЬКОЇ ДОПОМОГИ.

Йдучи за взором деяких країн (прим. Болгарії), польські кооператори зацікавилися, чи би не можна в Польщі орґанізувати лікарську й медичну допомогу на селі в кооперативний спосіб. В цій справі було вже кілька статтей в кооп. пресі, а оце недавно варшавський Кооп. Науковий Інститут покликав спеціяльну комісію і розписав анкету в цілі зібрання опінії сільських суспільних діячів, чи є на часі основування »кооператив здоровля«.

ГОСПОДАРСЬКА ХРОНІКА

ЕКОНОМІЧНЕ ПОЛОЖЕННЯ В 1934 р. І СПРАВА БЕЗРОБІТТЯ[1]).

П. Брамснес, директор державного банку в Данії і бувший президент адміністраційної ради Міжнароднього Бюра Праці, дав огляд світового господарського положення в 1934 році в статті, яку помістили всі данські часописи.

Брамснес насамперед констатує, що з господарської точки погляду 1934 рік був більш сприятливий, ніж 1933 рік. Показчики покращання, що показалися з кінцем 1933 року не завели надій, хоч побудовані на них надто оптимістичні передбачення не оправдалися, особливо щодо зменшення безробітня. Ціни поволі підносилися, одначе в країнах, що відступали від золотого паритету, тоді як в інших краях зусилля направлені на зниження рівня деяких цін, не дали ніяких вислідів. Опір, чинений цим зусиллям, був дуже сильний і здається, що від політики дефляції в цих країнах відступили, як від непрактичної. Це напруження між країнами золотого паритету і іншими перешкаджало, мабуть,до певної міри загальній звишці цін.

Всежтаки деяке зменшення безробіття в 1934 році було. Відповідне збільшення купної сили не залишилося без впливу на оживлення господарського життя. На жаль, розмір безробіття залишився ще величезний. — Особливо промисловість, що наставлена на вивіз, була діткнена обмеженнями, що гальмують міжнародні господарсьік взаємини.

Простудювавши далі в міжнародньому обсязі проблєми обміну, відсоткової міри, конверзії приватних і публичних довгів, Брамснес закінчує статтю увагами відносно міжнародніх інституцій.

---

[1]) Подаємо за орґаном Міжнар. Бюра Праці: „Informationes Sociales“. Том VIII, № 3 за січень 1935 р.

Спеціяльно щодо міжнародньої орґанізації праці Брамснес висловлюється як слідує:

»Міжнародня орґанізація праці займається активно деякими суспільними проблємами, що мають економічне значіння і в першу чергу проблємою зменшення часу праці, як засобом до поборення безробіттяї Нажаль, треба ствердити, що акція підприната в цьому напрямі ще не закінчилася. Опір був дуже сильний і держави боялися вязати себе в цій области міжнародніми договорами. Питання остає й надалі отвертим і орґанізація поновить свої зусилля в 1935 році.

Приступлення Сполучених Держав до Міжнародньої Орґанізації Праці і їх участь в працях орґанізації в характері звичайного члена без сумніву приспішить розвязання проблєми редукції часу праці. Цікаві досвіди починено в цьому відношенні в Сполучених Державах і, хоч не всі ще дали конкретні висліди, певним є, що редукція часу праці уважатиметься дійсним засобом боротьби проти безробіття. Якщо зі свого боку міжнародня орґанізація праці і не одержить повної сатисфакції в тій справі у формі міжнародніх договорів, то треба признати, що дебати, які мали місце в Адміністративній Раді і на Міжнародній Конференції Праці виявили всежтаки інтерес прилюдної опінії до цієї проблєми.

Практичні рішення вже знайшли примінення в богатьох країнах і сама проблєма стала в першому ряді серед всіх турбот і обмірковувань. Треба сподіватися, що европейські краї (держави) незабаром пустять справу на нові тори на цьому офіційному міжнар. терені.

ЧОМУ ЗНЕСЕНО ХЛІБОВІ КАРТКИ В СРСР!

Совітський декрет з 7. грудня 1934 р. яким введено вільну продаж (без раціонованих карток) — хліба, муки, каші, гороху, фасолі, сочевиці й рижу — зробив в першій хвилині на зовні таке враження, що в Совітах вже нема недостачі цих товарів та що дається вільну руку громадянам продавати й купувати ці продукти (себто заводиться вільну торгівлю). На ділі ж справа мається зовсім інакше.

Ніякої вільної торгівлі у звичайному розумінні того слова в СРСР не заведено. Остає в силі тільки дозвіл з травня 1932 р. колгоспам продавати зернові продукти на торгах, але по цінах, нормованих декретами. Позатим приватна торгівля в СРСР майже не існує. Її знищено податками і репресіями майже дощенту. Про це свідчать такі цифри: Ще в р. 1929 на 1 січня було приватних роздрібних пунктів продажі 163,9 тисяч, а на 1. січня 1931 вже тільки 17,7 тисяч — на цілу державу від Балтику по Тихий Океан! Значить, продавцями с. продуктів і на далі, обіч колгоспів, є державні й »кооперативні« складниці. Реформа ж полягає в тім, що від тепер вільно всякому купувати зернових продуктів без обмеження кількости — але...

Це одно »але« рішає про вартість цілої реформи. Воно заключається в тім, що піднесено значно ціни хліба, муки, каші і т. д. В тім зміст реформи: уряд довів ціну хліба в продажі споживачам до такої висоти, що навіть знесення карткових обмежень не в силі дуже піднести збуту продуктів і загрозити маґазинам випорожненням. А ефект на зовні, для краю і заграниці, остається.

Еволюція, яку пройшли в Совітах ціни хліба, надзвичайно цікава і вона кидає ярке світло на правдиві висліди першої, а частинно вже й другої пятирічки. Отже: в р. 1927 кільоґрам разового житного хліба в картковій продажі в Москві коштував 7 копійок. В 1933 р. вже 40 кол. Декретом з 28. V. 1934 р. піднесено ціну до 60 коп., а дня 7. грудня 1934 з рації знесення карткової системи — ціна хліба в Москві установлена 1 руб., а в Ленінграді 1,10 руб. Ціна білого хліба (85%) в Москві 2 руб., в Ленінграді 2,20 руб., а в деяких районах держави доходить до 2,80 руб. за 1 кґ. (Цифри зі статті Ст. Ґлясса, „Przegląd Gospodarczy“ ч. 2 за 1935 р.)

Дорога: від 7 коп. до 100 (в Москві) — ось реальні »досягнення« обид-

вох пятирічок, поза всякою бомбастичною фразеольоґією. Ще якби в пар з тим ростом роздрібних цін ішов подібний зріст цін, плачених хліборобові продуцентові — то вже це свідчилоб ні про що інше, як тільки про спад купної вартости совітського рубля. Коли ж так не є, або як і є, то не в такій мірі, то висновок один: держава, як майже монополіст-продавець продуктів по містах, рятує свої фінанси визиском споживача, попросту бавиться в збіжевого спекулянта.

Наше твердження, що ціни хліба вже такі високі, що нинішний рівень зарібків робітництва й нижчих державних працівників не дає змоги купувати хліба більше, як досі куповано на картки — знаходить підтвердження в найновіщих вістях з СРСР про зовсім »несподіваний« спад попиту на хліб та інші подібні продукти. Для того, хто не знає того всього, що ми навели вище — та вістка буде зовсім незрозуміла.

Є й інша теорія, а саме, що знесення хлібових карток є уступкою Сталіна селянству. На це вказувалаб та обставина, що 24. грудня 1934 р. вийшов теж декрет про віддовження колгоспів. Цим декретом счеркнено понад 435 міліонів рублів довгу, що були винні колгоспи державі з титулу позичок, затягнених в часі до 1 січня 1933 р. У два дні пізніше появився новий декрет про уділення колгоспам насінної »позички« у висоті $38^{1}/_{2}$ міл. пудів; ця позичка має бути звернена в осени 1935 року з додатком $10^{0}/_{0}$ на кошти транспорту і адміністрації. (Позичають те, що відібрали майже силою — прим. скл.) — Загально викладають ці декрети, як маневр Сталіна, зміряючий до примирення зі селом, щоби опозиції відобрати опертя на низах.

СКІЛЬКИ Є ХУДОБИ В ПОЛЬЩІ.

За даними зі »Статистичних Вістей« Гол. Статистичного Уряду Польща мала в половині минулого року 3.759 тис. коней, то є на 23 тис. менше ніж перед роком. Хоч заг. число коней і зменшилося, але збільшився бодай кінський доріст — однорічні коні, котрих було 164 тис., ц. т. на 27 тис. більше від 1933 року.

Зросло й число рогатої худови. В 1934 р. Польща мала її 9.240 тис. штук, супроти 8.975 тис. шт. за 1933 рік. Як і при конях, побільшилася в числі наймолодша худобина у віці — до 1 року, котрої було в Польщі в 1934 р. 1.398 тис. штук, або о 245 тис. штук більше як в передминулому році.

Безрог було в 1934 р. (на той сам час) 7.052 тис. штук. Ця цифра свідчить про сильний зріст свиней, бо в 1933 році було всього 5.752 тис. штук.

Число овець дещо зменшилося, бо останні дані виказали їх всього 2,51 тисяч. Зате кількість кіз зросла на 43 тисячи, осягнувши число 320 тис. штук.

КОНВЕРСІЙНА АКЦІЯ В КАСАХ СТЕФЧИКА.

На основі давних конверсійних приписів обовязуючих до дня 1. грудня ц. р. загалом предложено Акцептаційному Банкові до затвердження (через Центральну Касу Рільн. Спілок) — 52.879 штук конверсійних умов з довжниками Кас Стефчика на суму 22,154.000 зл.

Конверсії на нових умовах, після нових віддовженевих декретів, почнуться по появі інструкції Акц. Банку.

З ПРЕСИ І ЖИТТЯ

ГАЛАС ЗНЕЧЕВЯ.

Статейка мец. М. Корчинського в 1. ч. Г. К. Ч. за б. р. про умови співпраці кооперації з приватним промислом викликала, аж дивно, сильну реакцію в деяких пресових орґанах. Кажемо в »деяких«, бо дивним дивом ті часописи, що підняли протест проти думок М. К-ого, за виїмком орґану союзу купців — це орґани пресового концерну п. Тиктора. Пущено в рух цілу пресову ма-

шину, не виключаючи навіть »Комаря«, який пробує звести цілу справу на особистий ґрунт і осмішити особу п. М. К-ого (поважаного всіми працівника кооперації), знаючи мабуть, що в нашому, ще мало виробленому громадянстві така метода найзручніша, коли хочеться чогось досягти.

Зі статей »концерну« найбільш — скажемо делікатно — сміливою була передова з 23. січня ц. р. під проймаючим заголовком: »Гасло до економічного здвигу чи розвалу?«

Зміст статті ось-який: Тоді як кооперація загрожена, вся увага громадянства повинна зосередитися на розбудові приватних торговельних і промислових підприємств; кооперація повинна бути ринком збуту для приватного виробництва, але ніякого впливу не мати на приватні підприємства Думки М. К-ого про потребу контролі цін приватних підприємств, оскільки вони шукають збуту на кооп. ринку, далі про право кооперації на частину зисків, а навіть на викуп по якомусь часі приватних виробництв — »Новий Час« вважає експериментом, що »розваливби наше економічне життя й на довгий час відстрашив би приватну ініціятиву і капітал від всякого почину і праці« (!!).

Зовсім природню і льоґічну вимогу кооперації — мати вплив на те приватне підприємство, яке хоче мати привілей монопольного збуту в кооперації — автор вважає кураделею, командою, своєрідним »етатизмом« і віщує Україні ні менше ні більше, як економічну катастрофу, якби прийшло до здійснення таких засад.

Речник приватників (коли можна »Новий Час« вважати таким) — пішов слідами всіх приватників цілого світу, які завше вважали свої особисті інтереси осередком інтересів нації, а свої невигоди — траґедією нації, і такими їх представляють. Тимчасом правдивий інтерес нації, себто загалу, находить свій вислів куди скорше в кооперативах та їх союзах, як в інтересі окремих нечисленних одиниць. »Новому Часові« треба зробити ще один поважний заміт: він представляє справу так, буцімто кооператор М. К-й вимагав кооперативної контролі над усіми укр. приватниками, купцями й промисловцями, де-б вони не були і що не робили. Тимчасом М. К-й говорив про ті приватні промислові підприємства, що мають в кооперації монополь збуту своїх виробів і через те звільнені від ризика збуту, який є найтяжчим з усіх ризик в підприємстві. Тому й ціла стаття »Н. Ч.« носить присмак дешевої демаґоґії.

Взагалі — не завадило б тим нашим приватним промисловцям, які або вже виросли, або думають рости попри кооперацію — не забувати того, ким вони держаться і дещо з більшою пошаною відноситися до того чинника.

КРИТИЧНІ УВАГИ ІДЕОЛЬОҐА ПОЛЬСЬКОЇ С. Г. КООПЕРАЦІЇ. ПРО УРЯДОВЕ РЕФОРМУВАННЯ КООП. РУХУ.

В „Czasopismie Spółdz. Rolniczych“ помістив довшу статтю дотеперішній предсідник „Zjednoczenia“ п. З. Хмєлєвскі, заслужений орґанізатор рільничої кооперації, головно на терені б. російської займанщини. З цієї статті наведемо деякі виїмки:

»Вкінці серпня 1932 р. тодішній директор »Зєдночeня« п. Е. Рудзіньскі завідомив мене, як презеса, що в часі свого відпусткового побуту в Криниці мав можність частих розмов з п. віцеміністром скарбу проф. Л. Козловским і у висліді тих розмов вони дійшли до погляду, що треба діяльність Унії (познанської) обмежити до б. пруської дільниці, а в Зєдноченю, як в однім союзі, злучити польську рільничу кооперацію б. російської й австрійської займанщини, як рівнож людові банки. У тій справі я заняв відразу здецидоване становище, заявляючи, що, хоч від 1919 р. я роблю заходи для злуки ревізійних союзів типу Стефчика в однім союзі, то однак я протиставлюся тому, щоби до кооперації примінювати примус, бо це веде до загирення духових вартостей руху, що я буду й далі боронити засади, що в кооперації, як в кожнім суспільнім русі, дійсні здобутки є можливі лише через добровільні зусилля.

Я відбув з п. віцеміністром Л. Козловским ряд конференцій, в яких у щирий і льояльний спосіб стикалися зі собою два погляди: мій, як вище, про не-

безпеку для кооперації й держави від за далекого вмішування влади і погляд п. віцеміністра, що »упорядкоавння« кооперації внаслідок низького в нас рівня суспільного інстинкту не дасться осягнути в добровільній дорозі і лише примус згори може в тій справі помогти.

Рівночасно з конференціями з п. віцеміністром я старався осягнути порозуміння як внутрі нашої орґанізації, так і на зовні, то є зі »Сполем« і Унією. Внутрі нашої орґанізації зрозуміли, що є крайня пора, щоби створити »Обєднання рільничих кооператив«. Зате мої заходи в бік Унії, щоби вона згодилася добровільно передати Зєдноченю рільничо-торговельні й молочарські кооперативи в б. російськім заборі, не довели до успіху; може саме тому, що чимраз виразніше виринала загроза примінення примусу.

Б. віцемін. Л. Козловскі, приступаючи до впорядкування кооперації, мав про її стан відємну опінію. Звернув передовсім увагу на правний бік і почав приготування змін кооп. закону. Опираючися на неслушній опінії, що діяльність ревізійних союзів не дала належних вислідів, приступив передовсім до справи ревізорів, узалежнюючи їх діяльність від затвердження предсідником Кооп. Ради. (урядовцем Міністерства Скарбу). Не мали успіху толкування, що п. предсідник К. Р. не має змоги належно і докладно оцінювати працю окремих ревізорів, що узалежнення ревідента від рішення державного урядовця здеформує його відношення до орґанізації і праці в кооперативах. Ухвалено відповідну зміну в законі, і ось бачимо її овочі: низка заслужених працівників кооперації не узискала затвердження, що виникло очевидно з недостаточних або неточних інформацій, що мав предсідник Кооп. Ради про їх працю. Отже ця зміна закона дала прямо фатальний вислід.

В першім кооп. законі надавання ревізійним союзам права ревізії прислугувало Кооп. Раді, збірному тілу, складеному у $^{2}/_{3}$ частинах з представників союзів і в $^{1}/_{3}$ з представникв уряду. Союзів було 23 і поширювалася опінія, що це нездорова кількість — помимо факту, що в Німеччині, де кооперація, однаково рільнича, як і споживачів, була високо розвинута — союзів було і є відносно значно більше. Пан віцеміністер Козловскі перевів до нового закону припис, що нелише надавання права ревізії, але й затверджування статутів ревіз. союзів підлягає рішенню п. міністра скарбу. Таким чином ревізійні союзи знайшлися в повній залежности від волі й узнання п. міністра скарбу.

Від половини 1933 року стефчиківські ревізійні союзи провадили витревало й форсовно працю над злукою в один союз під назвою »Зєдноченє Спулдзєльні Рольнічих«. Дня 4. січня 1934 відбулися оснувательські збори у Варшаві, на яких однодушно ухвалено статут. Здавалося, що коли виконано в цілости таку велику підготовчу орґанізаційну роботу, коли узискано загальну свідому згоду кооператив, що ніщо вже не стоїть на перешкоді, щоби та інституція могли бути урухомлена вже в січні того-ж року.

Але тоді ми довідалися, що статут має бути затверджений п. міністром скарбу. Почалися довгі пертрактації з початку з п. віцеміністром Козловским, а пізніше, коли він обняв місце предсідника ради міністрів, з п. віцеміністром скарбу Лєхніцким і з предсідником Кооп. Ради. Ми дістали доручення внести довгий ряд поправок до статуту. Ми це зробили майже в цілости і так предложили статут до затвердження. По деякому часі ми одержали нову серію доручень, до яких ми знову в більшости достосувалися і предложили статут в новім вигляді. І знову ми одержали вимогу низки поправок. Ми старалися відповісти тим вимогам в можливо найширшій мірі, до того степеня, що статут предложений на кінці виглядав зовсім інакше, як той, що затверджено на основательських зборах дня 4. січня. Чотири представники, вибрані на тих зборах, стояли на тім, що треба поробити в статуті усякі поправки і зміни, які ненарушують засадничого характеру інституції. Були однак такої думки, що не є управнені до вводження змін, якіб зміняли ідейні підстави орґанізації, або виходили поза приписи права. Отже в статуті, який ми предложили, було передбачено, що ревізори мають бути затверджені предсідником Кооп. Ради,

а не могли згодитися на вставлення у наш статут припису, правом не обоснованого, що мають бути, затверджувані і особи, надзираючі ревізорів. Тим більше ми не могли погодитися на вязання вільного вибору директорів Радою, через вимогу їх затвердження предсідником Кооп. Ради. Суспільна орґанізація, де тільки канцелярійні сили не були би затверджувані, в нашому розумінні перестала би бути добровільною суспільною орґанізацією. Дня 26. жовтня висунуто врешті між іншими вимогу, щоби нове Обєднання зреклося рільничо-торговельних і молочарських кооператив на Поморю. Тій вимозі, як незгідній з думкою гуртування рільничої кооперації, ми не могли підчинитися. Так отже статут нового обєднання не одержав затвердження.

На засіданні Кооп. Ради 31. жовтня сталася несподіванка. Зовсім несподівано прийшло внесення сполуки Унії й Зєдноченя і зовсім несподівано було ухвалене.

Значна частина тих, що голосували на Кооп. Раді за злукою Унії і Зєдноченя, зробили це в переконанні, що це буде обєднанням рільничої кооперації. Але скоро показалося, що має повстати орґанізація єднаюча рільничі кооперативи і міські. Наші заходи щоби статут задуманої централі обіймав виключно тільки рільничі кооперативи, а тільки переходово, щоби в ньому могли бути міські, не дали результату. Хоч в покутних розмовах балакається про це, що міські кооперативи згодом мають перейти до окремого союзу, то в статуті вставлено їх право бути членами централі. Новий статут не узгляднює поділу округів на обводи, а тим самим дає змогу міським кооперативам лекше майоризувати сільські«.

В СПРАВІ НАШОЇ ЗАМІТКИ П. З. »ІДЕЙНА КРІЗА В ПОЛЬСЬКІЙ КООПЕРАЦІЇ«.

В звязку з нашою заміткою (»К. Р.« ч. 12/34) про реферат в »Товариств Польських Кооператистів« одержуємо письмо від п. Адама Рапацкого, працівника »Польського Наук. Кооп. Іституту« в Варшаві. В цьому листі п. А. Рапацкі підтверджує наш здогад, що реферат, думки якого ми піддали в сумнів, дійсно не був виголошений п. Маріяном Рапацким, директором союзу »Сполем«, тільки ним, Адамом Рапацкім, автором листа.

В дальшому ході свойого письма п. Адам Рапацкі блище вияснює хід думок свого реферату, темою якого була »Кріза капіталізму і кріза кооперації«. На жаль, з тих пояснень ми ще не набрали переконання, що наш заміт про деякі суперечности в рефераті був неоправданий. Тому будемо раді, коли кооператор п. А. Р. виложить ширше свої погляди на сторінках кооп. преси і тоді зможемо вступити в евентуальну ґрунтовнішу дискусію з його тезами.

БЕРІМ ПРИМІР!

»Наш Прапор« в кількох числах з половини січня вмістив моноґрафійку одного більшого волинського села, Дерманя, кремянецької округи. Коротенька історія села, його природнє положення, стан господарської і культурної орґанізації села — ось програма статейки. Невелика вона — але тим і добра, що може стати прикладом для інших цього роду статейок, описуючих окремі місцевости нашого краю. Вартість таких моноґрафій величезна — головно для пізнання нашого власного краю, а також для оживлення думки в напрямі пляновоі громадської роботи на місцях. Якби ми мали змогу, то оголосилиб навіть конкурс на цього рода моноґрафії, з визначенням нагород за кращі праці.

ПРЕЗИДЕНТ СОЮЗУ ТОРГ. ПРОМ. ПАЛАТ ПРОТИ ПРИМУСОВИХ КОРПОРАЦІЙ.

»Цодз. Ґазета Гандльова« принесла дня 23. січня ц. р. передову статтю президента С. Т. П. П. Чеслава Клярнера, у якій він висловлюється проти заведення примусових корпорацій купецтва і промисловців. З приводу

дискусій над тим, чи і як мається реалізувати ту точку польського промисл. закону (з 10. березня ц. р.), яка допускає можливість примусу в купецьких і промислових орґанізаціях, автор думає, що ця точка попала в закон лише як відгомін примусового реґляментування господарства державою в Німеччині, Італії (чомусь автор числить сюди й »кодекси« Рузвельта — очевидно через непорозуміння). Твердить, що деякі висліди тих реформ зовсім не оправдали звязаних з ними велиикх видатків та викликують чимраз гострішу критику. Це повинно й у Польщі спонукувати до обережности з такими реформами. Автор допускає доцільність примусових бранжових орґанізацій лише у виїмкових випадках, особливо коли ходить про орґанізацію заграничної торговлі. Хотівби однак як найбільше ограничити діяльність таких орґанізацій. Вказує на те, що існує вже цілий ряд установ, як центр. комісія привозу, рада компензаційної політики і т. д., які успішно реґляментують заграничну торгівлю, а є оперті на добровільних бранжевих орґанізаціях.

Голос голови торговельно-промислового самоврядування повинен охолодити деяких запалених приклонників примусових купецьких корпорацій.

ЩО ТАКЕ »ЧЕТВЕРТА НІМЕЧЧИНА«!

Під таким заголовком пише варшавський проурядовий »Курєр Пранні« (ч. 359, з 1934), що в Німеччині від червня 1934 р. йде виразний відворот від тих кличів, під якими Гітлєр прийшов до влади. Нема вже й мови про націоналізацію банків, парцеляцію лятифундій і т. д., взагалі про великі соціяльні реформи. Відходить від власти націонал-соціялізм, а фактичним господарем краю стає військо, професіональні старшини з Райхсвери. Закінчилася Третя, починається Четверта Німеччина. Ось кілька цитат зі статті:

»Що це таке — Четверта Німеччина? Це той режім, що в ньому інші люди правлять, а інші поносять за це відповідальність. Фактична власть є в руках Райхсвери, а радше тих суспільних сил, яких вона є виразником. Номінальна власть в руках Гітлєра — єдиної в Німеччині людини, який здібний ще удержати маси в омані, що ця держава, якій він дав своє імя, не тільки національна, але й соціялістична, що головною метою змагань тої держави є щастя і добробут »сірих людей«.

»Так — дійсними панами Німеччини є нині »ті люди« — люди, від компромісу з якими Гітлєр так святочно відрікався. Диспонуючи двома силами, які про все рішають силою зброї і гроша — великокапіталістичні круги зуміли скупчити у своїх руках усі нитки, що ворушать механізм сучасного режиму. Не беручи відповідальности за владу, вони правлять країною відповідно до своїх власних, партикулярних потреб. Мабуть є в них доста сили, щоби нагинати до своїх цілей політику уряду і паралізувати усі замисли про реалізування обітниць, які є вміщені у катехизмах націонал-соціялізму.

Економічну всевладу над Німеччиною виконує тепер президент Державного Банку др. Шахт. Усі давні госп. суспільні пляни, усі замисли про соціялізацію великих підприємств, усі мрії про знесення »неволі тант'єм і процентів« в очах сучасного економічного диктатора є нічим більше,як проявом осоружного йому »Роевелдіенст«-у, себто вислуги товпі і, як такі, заслугують на таку ж судьбу, як їх творці; то зн. вони мають відійти між спогади.

Плян господарської орґанізації, що її здійснює тепер др. Шахт, змагає до злуки, під проводом Держ. Банку, міністерств нац. господарки, хліборобства, врешті м. праці, якому фактично підлягає »Фронт Праці«. В той спосіб останні два політики, що є вірні засадам нац. соціялізму — Лей і Дарре найдуться під диктатурою др. Шахта. В той спосіб впливи нац. соціялістів на господарку держави будуть цілковито зліквідовані. Перехід від Третьої Держави до Четвертої буде остаточно доконаним фактом«.

Стільки великий варшавський часопис. Без сумніву — всі факти засвідчують, що повища оцінка перемін, що відбуваються в Німеччині — бистра й правдива.

КІНЕЦЬ ЗАСЛУЖЕНОЇ УСТАНОВИ.

Вернер Зомбарт, світоч економічних і суспільних наук, предсідник »Товариства для соціяльної політики« (Verein für Sozialpolitik) був приневолений проголосити розвязання тої заслуженої в історії Німеччини установи. Сталося це під натиском гітлєрівського режіму, який нищить взагалі все, що хоче зберігати самостійну громадську думку.

Verein f. S. проіснував поверх 60 літ і, маючи у своїх членських рядах найкращі сили німецької професури в ділянці економіки, соціольоґії і права, був в Німеччині оракулом в питаннях робітничого законодавства і взагалі соціяльної політики. З його думкою числилися урядові круги за часів всесильного Бісмарка; що більше, вони прямо зверталися до нього по опінію у важних проблємах міжклясових конфліктів, що вибухали із чимраз більшою силою на тлі розвиваючогося молодого індустріяльного капіталізму. Це був час, коли сходила зоря Круппів, Борзіґів, Сіменсів, Стіннесів. По переможній німецько-французькій війні Німців опанував нестримний дух підприємчивости. Промисл за промислом виростав наче зпід землі, гроші, як то кажуть, лежали на землі. І в соціяльній ділянці повторилося те, що було 50 літ скоріше в Британії: експлуатація робочих сил, масове затруднювання молоді й жінок, як дешевих сил — при повній відсутності правної охорони праці. Найкращі голови німецьких соціяльних наук згуртувалися у »Ферайн«-і, де переводилися дискусії й друкувалися поважні наукові досліди над пекучими питаннями нової господарсько-соціяльної дійсности. Глибоко етичне заложення в підході до справ ціхувало виступи Ферайн-у. Він вів послідовну боротьбу з індивідуалістичним трактуванням робітничого питання, яке відхиляло вмішування громадянства у справи підприємств. Він, впарі з акцією самого робітництва, несе заслугу за розбудову робітничого охоронного законодавства, за соціяльні обезпечення, за здбуття права коаліції для працівників (свободи орґанізації).

Правда — десь від початку 20-го століття виступи Ферайн-у втрачають на своїй гостроті, він перемінюється більше в дискусійне, академічне товариство теоретичних дослідів. Молодеча енерґія основників: Шмоллєра, Брентано, Конрада, Адольфа Ваґнера потихає — найменше що правда у Брентано, якому секундують ще Тенніес, Геркнер і Ястров. Та все таки аж до кінця союз держав високо прапор свободи наукового досліду і в такім характері очевидно не допасовувався до найновішого режіму — гітлєризму. Його самоліквідацію слід трактувати, як німий протест проти режіму, що, заперечуючи свободу думки й досліду, означає культурну реакцію. Для союзу не було вибору; або він мусів прилюдно зложити реверанс »націоналсоціялізмові«, або вмерти. Він вибрав друге.